ХĂЙТЫТĂМЛĂХ РЕФОРМИ

Раççейре юлашки вунçуллăхри лару-тăрăва сăнласа панă май ăна кĕскен реформăсен тапхăрĕ тесе калаççĕ. Чăн та, мĕн кăна çĕнелсе улшăнмарĕ пулĕ ку хушăра пирĕн çĕршывра. Халĕ эпир çĕнĕ политика тата экономика системинче пурăнатпăр. Тĕрлĕ шайри патшалăх влаç институчĕсем тĕпренех улшăнчĕç ĕнтĕ. Вĕсем халĕ, Конституци тăрăх, виçĕ шайран тăраççĕ — федераллă влаç, субъектсенчи тата муниципаллă влаççем. Пĕрремĕшпе иккĕмĕшĕ патшалăх влаç органĕсем шутланаççĕ, виççĕмĕшĕ вара, вырăнти хăйтытăмлăх органĕ, вĕсенчен уйрăлса тăрать. Вăл халăх патне чи çывăх, чăн-чăн обществăлла влаç пулать те ĕнтĕ. Анчах та татса параятьи-ха вăл хальхи вăхăтра ахаль çын умĕнче тăракан ыйтусене, ун нушисене?

ХАЛĂХ ВЛАÇĔ

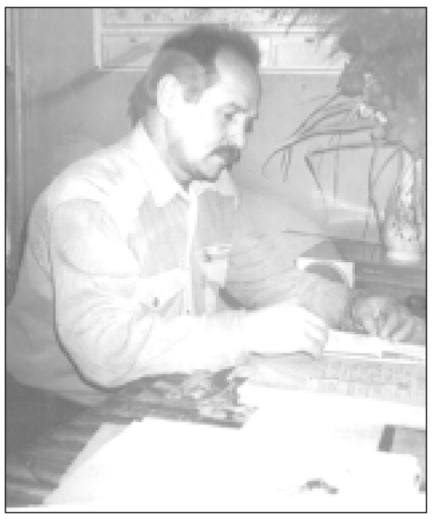

Çĕпрел районĕ ял хуçалăх районĕ шутланать. Кунта нефть уçлакан е урăх промышленность предприятийĕсем çук. Апла пулсан бюджета налук пухса тултарма та майсем нумаях мар. Хăйсен тивĕçĕсене вара вырăнти хăйтытăмлăх канашĕсен пурпĕрех пурнăçласа пымалла. Мĕнлерех ĕçлеççĕ-ха вĕсем çапларах лару-тăрура?

Çĕпрел район халăх депутачĕсен канашĕн председателĕн çумĕ Татьяна Андреевна Ермолаева район администрацийĕнче вырăнти хăйтытăмлăх канашĕсен тĕлĕшпе явапли шутланать. Çавăнпа та унран лайăхрах пĕлекенни те çуктăр ку ыйтăва районта.

— Юлашки çырав пĕтĕмлетĕвĕсем тăрăх Çĕпрел районĕнче 27838 çын пурăнать, — тет Татьяна Андреевна. — 52 ял, вĕсем 19 вырăнти хăйтытăмлăх канашне пĕрлешнĕ. Вырăнти хăйтытăмлăх органĕсен умĕнче хальхи вăхăтра питĕ нумай йывăрлăх тăрать. Ку тĕлĕшпе чи малтанах укса-тенкĕ ыйтăвĕ çинчен каламалла. Кĕсъере пичет кăна чикке çÿренипе темех тăваймăн. Дотацисене вара юлашки вăхăтра çулсеренех чакарса пыраççĕ. Паллах, çĕр налукĕ кăштах пулăшать. Анчах та вăл унта-кунта кăштах пĕчĕк юсав ĕçĕсене иртterme кăна çителĕклĕ.

Чăн та, вырăнти влаç халĕ кăна мар, советсен вăхăтĕнче те патшалăхри влаç тытăмĕнче «чухăн тăван» вырăнĕнче юлнă. Пĕтĕм влаç вара парти организацийĕсен аллинче пулнă. Кашни утăм тума вĕсенчен ыйтма тивнĕ. Вăл «ирĕклĕ» тени халĕ те, чăннипе каласан, хут çинче кăна. Влаç хăйĕн тивĕçĕсене никам хĕсĕрлемесĕр халăх ыйтнисене пурнăçласа пырсан кăна чăннипех ирĕклĕ пулать. Халĕ те саккун вырăнти хăйтытăмлăх органĕсен «лавĕ» çине тивĕçĕсене самаях тиенĕ, анчах та вĕсене пурнăçлама укса-тенкĕ кирли çинчен вара ытларах чухне асăнмасть те. «Мĕн тума пултаратăр — çавна тăвăр», — тенĕ пек тухать ĕнтĕ ку.

Халĕ пирĕн çĕршывра вырăнти хăйтытăмлăх органĕсен реформи пирки калаççĕ. РФ Президент администрацийĕн ертÿçин çумĕ Д.Козак ертсе пыракан комисси ятарлă саккун проекчĕ хатĕрлесе кăларчĕ. Ăна халĕ тĕрлĕ шайра сÿтсе явассĕ. Анчах та ĕçлесе кайма пултараять-ши вăл ытти, уйрăмах финанс ыйтăвĕсене татса памасан. Саккун вырăнти влаçа чылай тивĕççем парать. «Раççейре федераллă влаç тивĕçĕсенче 60–80 процент таран вырăнти влаç туса пырать», — тесе каланăччĕ нумай пулмасть регионсенчен пĕрин ертÿçи. Вĕсене пурнăçлама укса-тенки вара çукпа пĕрех. Анчах та, тĕрлĕ экспертсен шучĕпе, çĕнĕ проектра та ку ыйтăва татăклăнах татса парайман.

Вырăнти хăйтытăмлăх канашĕсене пысăклатасси çинчен те асăннă саккун проектĕнче. Анчах та кунта та — хăйне евĕр çитменлĕхсем татах пур. Çĕпрел районнех тĕслĕхе илсе кăтартар. Алешкин-Саплăкри вырăнти хăйтытăмлăх канашне 4 ял кĕрет. Аякри ялсенче пурăнакан çынсен кантура хăйсен ыйтăвĕсемпе 5–7 километртан çÿреме тивет.

Ку чухне вырăнти влаç халăх патне çывăх тени иккĕлентерет. Вăл пĕр ял территорийĕнче анчах пулсан вара, паллах, самай çăмăлрах — çынсене те, влаçа та. Сăмахран, мĕнле те пулин справка илме ватă çын çавăн пек инçете мĕнле çÿрейĕтĕр-ха? Çитменнине тата пирĕн çĕршывра çулсем те мĕнлерех пулни пурне те паллă. Уйрăмах ял тăрăхĕнче. Сăмах май, Д.Козак комиссийĕн проектĕнче çул-йĕре тирпейлесе пăхса тăрас ĕçе те вырăнти влаç тивĕçĕ тесе палăртнă. Чăннипе, паллах, çапла пулсан лайăх. Анчах та ăна валли вырăнсенче ĕçleme техника та, кадрсем те, тата ытти те кирлĕ. Ăна вара мĕнлерех татса памалли çинчен çĕнĕ саккун проектĕнче каллех асăнман.

Кадрсен ыйтăвĕ муниципалитетсемшĕн, уйрăмах ялти ыйтăшăн, яланах чи çивĕччисенчен пĕри пулнă. Революциччен те, совет влаçĕ вăхăтĕнче те, халĕ те. — Пултаруллă, ĕçлеме пултаракан вырăнти хăйтытăмлăх канашĕн председателĕсене час-часах хуçалăх ертÿçисене лартаççĕ, — тет Татьяна Андреевна. — Çакна, паллах, эпĕ çитменлĕх тесе каламастăп. Ĕçлеме пултарать-тĕк, ĕçлетĕр. Хуçалăх тĕреклĕ, пуян пулни вăл вырăнти влаçшăн та аван-çке. Анчах та çакăнпа пĕрлех вырăнти хăйтытăмлăх канашĕсен ĕçĕхĕлне лайăхлатасси çинчен те шутламалла. Унта ĕçлекенсен пĕлĕвне, ăсталăхне ÿстерме кирлĕ условисем туса памалла. Ку тĕлĕшпе Тутарстанăн опыт пур. Кунта темиçе çул ĕнтĕ вырăнти хăйтытăмлăх канашĕсене аталантарас тĕлĕшпе ятарлă комисси пур. Ăна ТР Патшалăх Канашĕн Председателĕ Фарид Мухаметшин ертсе пырать. Комисси хăйĕн ларăвĕсене Хусанта кăна мар, час-часах районсенче те ирттерет. Унсăр пуçне ТР Патшалăх Канашĕ çумĕнче вырăнти хăйтытăмлăх канашĕсенче ĕçлекенсен квалификацине ÿстерес тĕлĕшпе ятарлă курссем пур. Унта çулсеренех республикăри çĕршер вырăнсенчи влаçсен представителĕсем хăйсен ăсталăхне ÿстереççĕ, ăнăçлă ĕçлекен канашсен опычĕпе паллашаççĕ. Унсăр пуçне вырăнти хăйтытăмлăх ĕçченĕсен шутĕнче курссем урлă Хусанти тĕрлĕ вузсене пĕрремĕш е иккĕмĕш аслă пĕлÿ илме кĕнисен шучĕ те сахал мар.

— Иртнĕ çул ку курссенче пирĕн тăватă çын вĕренсе тухрĕ, кăçал тата улттăшне ятăмăр, — каласа парать Татьяна Андреевна. — Пĕтĕмĕшле илсен çакă веçех вырăнти влаç авторитетне ÿстерме пулăшать. Ку тĕлĕшпе Тутарстанăн опычĕпе Раççейĕн ытти регионĕсем те килсе паллашма пуçларĕç ĕнтĕ.

Упири вырăнти хăйтытăмлăх канашĕ районта чи пысăккисенчен пĕри. Ун çĕрĕ çинче виçĕ хуçалăх, икĕ шкул, виçĕ фельдшер пункчĕ, виçĕ ача сачĕ, ача çурчĕ тата ытти вырнаçнă. Кунти хăйтытăмлăх канашне пиллĕкмĕш çул ĕнтĕ Алексей Егорович Ярухин ертсе пырать. Вăл пĕлтернĕ тăрăх, халĕ Упи ялĕнче пурăнма çынсене пур условисем те туса панă. Ялсене 93 процент таран газ кĕртнĕ. Ахальтен мар кунти икĕ шкулта икçĕршере яхăн ача вĕренет. Вĕсем районти шкулсен хушшинче вĕренекенсен хисепĕпе чи пысăккисен шутне кĕреççĕ. Анчах та вĕсенчен пĕри — Упири вăтам шкул, нумай пулмасть хута янă икĕ хутлă кирпĕч çуртра вырăнаçнă пулсан, Çĕнĕ Упири тĕп шкул ачисем мĕнлерех условисенче вĕреннине курсан вара тĕлĕнсех каятăн — нивушлĕ халĕ те, XXI ĕмĕрте, ун пеккисем пур? Иртнĕ ĕмĕрĕн 20–30-мĕш çулĕсенче кивĕ фермăсене пăсса тунă темиçе çуртра вăхăт темле майпа чарăнса ларнă тейĕн. Ачасем пĕлÿ çулĕ çине И.Я.Яковлев вăхăтĕнчи пек класcенчен тухаççĕ. Шкул çурчĕсем кивелсе çитнипе вĕсене час-часах юсама, стенасем çинчи хушăкçурăксене питĕрме тивет.

— Анчах та, каллех ĕнтĕ, çав укса-тенкĕ çуккиех касса татать, — тет Алексей Егорович. — Тĕрĕссипе каласан, кунта тахçанах çĕнĕ шкул çурчĕ тумалла. Эпир хамăр та кунта вĕреннĕ, пирĕн ачасем те халĕ çак питĕ те кивелсе, юхăнас патне çитнĕ класcенчех лараççĕ. Çилтăвăллă çанталăксенче кунта уйрăмах сивĕ. «Сивĕ классенче ларса организма çирĕплететпĕр», — теççĕ вара вĕренекенсем шÿтлесе. Урăх мĕн калайăн? Çакăн çинчен ытларах район влаçĕсен шутламалла.

Чăваш Çĕпрел вырăнти хăйтытăмлăх канашĕн председателĕ Виталий Васильевич Землемеров та акă ялти вырăнти влаç ыйтăвĕсен ĕçĕ-хĕлĕ çинчен сăмах тапрансанах укса-тенкĕ çинчен асăнчĕ.

— Укса-тенкĕ кирлĕ чухлĕ нихăçан та пулмасть, — тет вăл. — Пирĕн бюджета район çирĕплетет-çке. Хамăрах налуксем пухса бюджета тултарасси çинчен шутлама та çук. Кăçалхи тăкаксем вырăнти хăйтытăмлăх канашĕн 2 миллион тенкĕ ытла пулмалла. Кунта ĕç укçи те, юсав ĕçĕсем тумалли те, тата ытти те кĕрет. Паллах, хăш чухне район администрацийĕ пире пулăшать. Нумай пулмасть акă ялти Культура çуртĕнчи «Çеçпĕл» ансамбль валли музыка инструменчĕсем туянма 40 пин тенкĕ уйăрса пачĕ. Малашне те çапла, район администрацийĕпе тачă çыхăнса ĕçлемелле тесе шутлатăп.

Çапла, Çĕпрел район тĕслĕхĕнчен куратпăр ĕнтĕ, вырăнти хăйтытăмлăх реформи ăнăçлă ирттĕр тесен вĕсене тивĕçĕсене пурнăçласа пырас тĕлĕшпе кăна мар, укса-тенкĕпе тивĕçтерес ыйтăва та татса памалла. Çавăн хыççăн кăна, ытти шайсенчи влаçсене пăхăнма пăрахсан, вăл чăннипех халăх влаçĕ пулса тăрĕ.

Вырăнти хăйтытăмлăх канашĕ хитре лозунг вырăнĕнче кăна шутланмалла мар, гражданла обществăра пур правасемпе те туллин усă кураякан чăн-чăн влаç институчĕ пулмалла.

Игорь МАТВЕЕВ.
Николай СТЕПАНЦЕВ

сăнÿкерчĕкĕсенче: Упири вырăнти хăйтытăмлăх канашĕн активĕ; Çĕпрел район халăх депутачĕсен канашĕн председателĕн çумĕ Т.А. Ермолаева; Чăваш Çĕпрел вырăнти хăйтытăмлăх канашĕн председателĕ В.В.Землемеров; Упири вырăнти хăйтытăмлăх канашĕн председателĕ А.Е.Ярухин; Çĕнĕ Упири шкул çурчĕсенчен пĕри.